

Til
Byrådet i Bergen

Fra
Fagavdeling for kunst og kulturutvikling

Notat

Vår referanse: 2021/06564-3
Saksbehandler: Ann-Kristin Nordal-Seljestokken
Dato: 3. februar 2021

Kulturstrategi for eldre - Bergen kommune - en aldersvennlig kunst- og kulturby 2021-2026

BERGEN KOMMUNE - EN ALDERSVENNLIG KUNST- OG KULTURBY 2021-2026

«Disse eldre danserne har alltid vært fysiske mennesker, og det er de jo fortsatt. De har vært opptatt av kroppen og kroppens funksjonalitet hele livet, og da kan man ikke plutselig bli redusert til myke hender og milde øyne. Det er akkurat som den gamle kroppen skal pakkes inn og glemmes, men man er jo like mye kropp selv om man har blitt eldre».

(Koreograf Hege Haagenrud, i forbindelse med prosjektet "Use My Body While it's still young", Den Norske Opera og Ballett 2015).

Forord:

Kulturstrategien vektlegger Eldres engasjement og deltakelse i et nyskapende og interessant kulturliv. Strategier skal bidra til både å vekke og videreutvikle kulturinteressen hos en målgruppe i befolkningen som er i vekst i antall og mangfold. Ambisjonen med strategien er todelt; Bergen kommune ønsker å satse på Eldres ressurser og potensial og er bevisst på at samlet kompetanse er med på å styrke samtidens kultur. I tillegg er det behov for å legge strategier for at flere eldre skal kunne delta i et interessant og engasjerende kunst- og kulturliv.

Kulturstrategien for eldre har seks hovedområder, og det er utarbeidet strategier innen hvert av områdene. Hovedområdene er mangfold og inkludering, frivillighet og samfunnsengasjement, skapende kunstnere og kulturformidlere, opplevelser, kulturarenaer og kommunikasjon og informasjon.

Jeg har en forventning til at kulturstrategien for eldre vil bevisstgjøre kulturinstitusjoner, frivillig kulturliv, og alle aktører knyttet til produksjon og formidling av kunst og kultur om betydningen av Eldres kompetanse for et levende kunst- og kulturliv. Det ligger et uutnyttet potensial i å inkludere eldre som aktivt medvirkende i drift og utvikling av byens kunst- og kulturliv. Denne strategien skal oppfordre til å tenke nyskapende omkring hvordan vi bygger broer og samspill mellom generasjoner, når det gjelder drift og utvikling av kunst- og kulturlivet i Bergen. Videre ser jeg at det er viktig å utvikle strategier for å få den eldre del av befolkningen til aktivt å ta del i det mangfoldige tilbudet som byens aktører tilbyr. Dette gir god folkehelse, øker livskvalitet og gir en bedre alderdom for byens eldre.

Jeg vil takke alle enkeltpersoner, organisasjoner og institusjoner, i tillegg til elderrådet og kommunalt råd for funksjonshemmede, som har medvirket til utarbeidelsen av denne viktige kulturstrategien. Strategien gir en god retning for en fremtidig kunst- og kulturpolitisk satsing på tiltak som både vil fremme og åpne muligheter for et livslangt, aktivt kulturliv for eldre i kulturbyen Bergen.

Katrine Nødtvedt
Kulturbyråd

BERGEN KOMMUNES VISJON – EN ALDERSVENNLIG KUNST- OG KULTURBY 2021-2026

Fremtidsvisjon

- Et mangfold av kulturopplevelser av høy kvalitet – for alle eldre
- Aktivt utøvende eldre innen kunst- og kultursektoren
- Høy kunst- og kulturkompetanse blant aldrende innbyggere
- God tilgjengelighet til kulturarenaer med universell utforming
- Klar og helhetlig informasjon og god kommunikasjon om kunst- og kulturtilbud

Bergen kommunes strategier

- Legge til rette for en livslang kulturinteresse og vektlegge Eldres ressurser og potensial i fremtidig kunst- og kulturpolitikk
- Flere eldre skal ha mulighet til å delta i og oppleve et interessant, relevant og engasjerende kunst- og kulturtilbud
- Kunst og kulturlivet skal fungere som brobygger for å fremme nytenkning i møtet mellom ulike generasjoner og samfunnsgrupper.
- Sikre brukervennlige kulturlokaler som muliggjør inkludering av eldre som aktivt utøvende og som publikum
- Vektlegge å utvikle analog og digital informasjon om relevante kulturtilbud for et mangfoldig publikum

Innledning

Eldre er en mangfoldig gruppe, som samfunnet ellers. Fra hvilken alder faller man inn under grupperingen vi litt for enkelt kategoriserer som “eldre”? Det kan være store individuelle forskjeller, når det gjelder menneskers helse og funksjon. Noen er svært spreke og aktive i årevis etter at de når pensjonsalderen. En 85-åring kan for eksempel være friskere og mer ungdommelig enn en 70-åring. Hvordan definerer man hva slags behov målgruppen “eldre” har uten å skjære alle over en kam? Fremfor alt er det viktig å huske på at akkurat som den store, mangfoldige gruppen man kategoriserer som “ungdom”, er “eldre” på ingen måte en homogen gruppe mennesker med like interesser, engasjement, personlighet eller holdninger. For å lykkes med å integrere seniorer i kunst og kulturlivet, må man se det store mangfoldet innad i denne gruppen, et mangfold der hver på sine egne måter bidrar med verdifulle ressurser som må ivaretas. Eldre beriker samfunnet og kulturlivet, i egenskap av sin kompetanse og sine erfaringer. I en levende kulturby er det behov for å se og høre fasetter av mennesker i alle aldre og livsfaser.

Levd liv gir en dimensjon til kunst og kultur som ikke kan erstattes med noen annen egenskap enn nettopp å ha levd og erfart. Når eldre kunstnere forminskes eller fortrenkes innenfor en kunstart, mister man unike kunstneriske og menneskelige uttrykk. Når eldre blir usynlige i amatørkulturen eller som aktive publikummere og deltakere i diskursen, mister vi vesentlige perspektiv i samfunnet og samfunnsdebatten, og dermed også i kunst og kulturlivet.

Å betrakte en yngre skuespiller tolke en rolle som gammelt menneske, gir ikke oss som publikum den samme opplevelsen som når en eldre skuespiller med livserfaring og årevis med scenisk erfaring gestalter den samme rollen. Når kunsten kjennes «kunstig», skaper den ofte distanse heller enn engasjement. En billedkunstner med en lang karriere bak seg uttrykker noe annet på lerretet enn da hun var yngre, og det kan tenkes at hun aldri har fanget sitt publikum så godt som før hun nådde en høy alder. Kanskje evner en eldre musiker å berøre publikum sterkere med sin formidling enn da han var ung, til tross for at stemmen er blitt svakere og kroppen mer ustø. Levd liv blant kunstnere og kulturdeltakere styrker mangfoldet, bredden og kvaliteten i kunst og kulturuttrykkene, og utvider dimensjonene i formidlingen.

Når eldre amatører uteblir fra kunst- og kulturaktiviteter skjer den samme degradering, en dimensjon mangler og samfunnet eller nærmiljøet oppleves som snevrere. Det er et mål for Bergen kommune å ha et levende samfunn som utvikler seg og identifiserer seg gjennom et sterkt kunst- og kulturliv. Det blir mindre interessant å engasjere seg dersom kunst- og kulturlivet ikke speiler alle grupperinger blant innbyggerne på en troverdig og nyansert måte. Unike og levende uttrykk skapes gjennom dynamikk mellom unge og gamle innbyggere, og gjennom kunst- og kulturaktører i ulike livsfaser. Videre skaper uttrykkene økt dialog, forståelse og verdifulle medmenneskelige relasjoner som positivt bygger byen og samfunnet.

Det er ikke nok å ta utgangspunkt i perspektivene til yngre mennesker, dersom kunst- og kulturlivet skal oppfylle sitt samfunnsoppdrag. Vi trenger å få høre, se og oppleve alle historiene, fortalt og formidlet fra alle perspektiver. Eldre i samfunnet sitter på verdifull erfaring og kompetanse. Kunstens samfunnsoppdrag handler om å speile samfunnet på en realistisk måte, og gi rom for at alle grupperinger kan identifisere seg og engasjere seg gjennom enten selv å delta aktivt i kunst og kulturlivet, eller å vinne nye perspektiver gjennom å motta kunstopplevelsen som publikum. For å få økt engasjement for kulturlivet også fra den eldre delen av byens befolkning, må man synliggjøre at denne gruppens bidrag er helt nødvendig for å høyne kvaliteten på kunst og kulturlivet i byen.

Rammer for Bergen kommune – en aldersvennlig kunst- og kulturby 2021-2026

FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter fra 1966 poengterer i artikkel 15 at alle har rett til å delta i kulturlivet. Konvensjonen er ratifisert av Norge og gjelder også i norsk rettspraksis, og slår fast at «Ytringsfriheten er en grunnleggende forutsetning for en kulturpolitikk som legger vekt på at mange kulturrøster skal komme til orde». Dette er også i tråd med Lov om likestilling og forbud mot diskriminering fra 2017 der alder er tatt inn som et diskrimineringsgrunnlag.

Kulturloven (2007) favner videre enn dette. Hovedfokus i loven er å gi enkeltpersoner og grupper anledning til å uttrykke seg og oppleve alle de emosjonelle og intellektuelle kvalitetene og utfordringene som et levende og variert kulturliv kan by på. Dette skal omfatte hele befolkningen være seg barn, ungdom, voksne, eldre, funksjonshemmede, friske og syke. Kulturloven sier at alle skal kunne delta i kulturaktiviteter. Et slikt perspektiv krever en helhetlig livsløpstilnærming og økt bevissthet på hvordan en skal gi alle mulighet for deltakelse.

Bergen kommune – en aldersvennlig kunst- og kulturby 2021-2026 henger sammen med Kommuneplanens samfunnsdel der det står at «Bergen skal være en attraktiv region å leve og bo i som er preget av åpenhet og inkludering og tilbyr gode levevilkår for alle. Bergen skal ha et rikt kulturliv med gode tilbud til alle deler av befolkningen. Kulturlivet er en viktig arena for dannelse, læring og kulturopplevelser for alle aldersgrupper. Bergen skal tilby et mangfold av fritids- og kulturaktiviteter gjennom smarte, fleksible og funksjonelle løsninger som gjør at alle alders- og brukergrupper kan få et tilbud.» Målsettingene er hentet fra ulike underkapitler i samfunnsplanen.

I Bergen kommunes kulturstrategi 2015-2025 står det at «Bergen kjennetegnes av høyfrekvent kompetanseoverføring mellom amatør og profesjonell, på tvers av politikkområder, mellom ulike institusjoner og fagfelt, og på tvers av generasjoner. Samarbeid mellom institusjoner, fagmiljø og kulturliv styrker byens samlede fagkompetanse innen kunst- og kulturfeltene og bidrar til bedre ressursutnytting.»

Bergen kommunes plan for økt deltakelse og mangfold innen kunst- og kulturfeltet opererer med en bred forståelse av mangfoldsbegrepet. Planen, som ble vedtatt av bystyret i januar 2021, vektlegger mangfold gjennom representasjon av en sammensatt befolkning, som kommer til uttrykk i et bredt tilfang av stemmer, meninger og kunstnerisk- og kulturelt innhold. Planen vektlegger videre relevans, representativitet og demokratisk deltagelse på alle nivå i kulturlivet, og inkluderer aspekter som sosioøkonomisk-, kulturell- og etnisk bakgrunn, religion, kjønn og seksuell orientering, funksjonsevne og alder der det er hensiktsmessig. Denne planen overlapper dermed med kulturstrategien for eldre på flere viktige områder da den legger målsettinger, strategier og tiltak til grunn for å øke deltakelsen i kunst og kulturlivet generelt. Et ønsket resultat er et økt mangfold både i publikum, i kulturuttrykkene og i aktørbildet.

I folkehelseplan for Bergen kommune 2015-2025, Aktiv by - friske bergensere, fokuseres det på at Bergen skal være en god kommune å bo i for hele befolkningen, uansett utgangspunkt og individuelle behov. Folkehelsearbeidet skjer på mange områder. En aktiv, sunn og trygg alder er et av fem satsningsområder for Bergen kommunes arbeid for å fremme folkehelsen og utjevne forskjeller. En aktiv alderdom handler om at en skal kunne fortsette å være en aktiv samfunnsborger på alle plan inn i alderdommen. Deltakelse i kulturlivet, både som utøver, deltaker og publikum er en viktig arena for samfunnsdeltakelse.

I «Et eldrevennlig Bergen - Seniorplan for Bergen kommune 2019-2024» står det at alle innbyggere skal ha mulighet til å bidra med egne ressurser og ha tilgang til et bredt kultur- og aktivitetstilbud. Bergen kommune skal ha et godt samarbeid med frivillige organisasjoner og legge til rette for at eldre kan delta og bidra.

I Bergen kommunes planstrategi kan en lese at kultur har en verdi i seg selv, i tillegg til at den skaper lokale møtepunkter, legger til rette for gode oppvekstmiljø og har en positiv påvirkning på folks helse og livskvalitet. Den overordnede kulturpolitiske ambisjonen for byrådet er at Bergen skal være Nordens mest nyskapende kulturby. I planaktivitet for en nyskapende og attraktiv by står det at bakgrunnen for strategi for seniorkultur er økt forskning på verdien av kultur i eldresektoren.

Forskning og kartleggingsfunn

I 2019 publiserte WHO en rapport som danner et kunnskapsgrunnlag for kunst, kultur og helse. **Health Evidence Network synthesis report 67**¹ refererer til over 900 publikasjoner, inkludert 200 oversiktsartikler og over 3000 studier. Rapporten anbefaler at en legger til rette for at et bredt spekter av kunst-og kulturuttrykk er tilgjengelig for mennesker i alle livsfaser. Dette for å legge til rette for god helse og som forebyggende tiltak for en rekke mentale og fysiske helseutfordringer.

I 2020 ble det publisert en studie² som viser at kulturdeltagelse, både som tilhører og som aktiv deltager, ser ut til å påvirke levetiden blant nordmenn. Kulturaktivitetene som ble målt var delt i to kategorier: der man er tilskuer og der man er utfører. De aktivitetene som ble tatt med i undersøkelsen omfattet alt fra kunstutstillinger, konserter og film, musikk og sang til sportsarrangementer, organisasjonsarbeid og menighetsarbeid. Studien viser at kulturaktivitetene er relatert til redusert risikoen for dødelighet.

Norge blir et stadig mer flerkulturelt samfunn, og antallet eldre med innvandrerbakgrunn vil øke i årene framover. I Bergen kommune bodde det i 2020 totalt 52 116 personer med innvandrerbakgrunn. Av disse var 1895 over 67 år, 4260 i aldersgruppen 55-66 år og 25 185 var mellom 30 og 54 år. (IMDI) På lik linje med befolkningen for øvrig er det forventet at antallet eldre med innvandrerbakgrunn vil øke i årene fremover. (SSB, 2017)

Rapporten Livskvalitet i Norge 2020³ gir en bred fremstilling av temaene subjektiv livskvalitet, tilfredshet med ulike livsområder, og hvordan levekår og livsbetingelser som helse, sosiale relasjoner, arbeids- og studiemiljø, økonomisk romslighet, boforhold og bomiljø, opplevelse av samfunnsforhold og fritid påvirker tilfredsheten med livet. Rapporten ble offentliggjort i september 2020 og baserer seg på undersøkelser gjort i mars 2020. Det konkluderes med at personer i alder over 45 år har høyere tilfredshet enn befolkningen i alt. Det er personer i alder 67-79 år som har den høyeste gjennomsnittsskåren. Også den eldste aldersgruppen, med personer over 80 år, har høy tilfredshet med livet. Denne eldste aldersgruppen skårer bedre enn befolkningen på noen sentrale tilfredshetsindikatorer som bosted, økonomisk situasjon og fritid til rådighet. De skårer, kanskje ikke overraskende, dårligere på fysisk helse og optimisme for fremtiden.

Demensplan 2020 – Et mer demensvennlig samfunn⁴ er utarbeidet av Helse- og omsorgsdepartementet. I kapittel 6 «Forebygging og folkehelse» slås det fast at dagens eldre lever lenger og har bevist god helse og funksjonsevne. Det blir i stor grad lagt vekt på arbeid for og med eldre i et ressursperspektiv og en arbeider for å vise at alle sektorer har virkemidler som kan bidra til at eldre kan være mer aktive og delta mer i samfunnet.

I april 2020 gjennomførte Bergen kommune og Universitetet i Bergen første felt i en panelundersøkelse om koronaeffekter i samfunnet. Undersøkelsen hadde rundt 30 000 respondenter totalt, hvorav 4798 mellom 60 og 70 år og 3917 over 70 år. Respondenter er blant annet spurt om kulturdeltagelse og fritid. Respondentene er eldre som svarte på en *digital* undersøkelse, og svarene må tolkes i lys av dette.

I gruppen over 70 år i 2019 hadde 33 % drevet med frivillig arbeid innen helse, sosialt arbeid eller lignende minst én gang i måneden, 49 % med organisert aktivitet innen kultur, idrett eller lignende, 11 % med aktivitet i et trossamfunn, inkludert religiøse møter, 73 % med faste private avtaler som

---

¹ <https://www.euro.who.int/en/publications/abstracts/what-is-the-evidence-on-the-role-of-the-arts-in-improving-health-and-well-being-a-scoping-review-2019>

² <https://jech.bmj.com/content/74/8/624.full>

³ <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/attachment/433414?ts=17554096418>

⁴ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/demensplan-2020/id2465117/>

klubb, møter, treffe venner, trimturer med venner/kollegaer eller andre og 84 % med kulturelle tilbud som konserter, utstillinger, forestillinger, bibliotek eller lignende.

Utdanning er en viktig faktor for hvor delaktig eldre er i kulturaktiviteter; de høyest utdannede er de mest aktive. De med lavest utdanning er de minst aktive. De med lav utdanning er også den største gruppen av dem som svarte på undersøkelsen; hele 76 % av de over 70 år. Geografi spiller inn ved at eldre i Bergenhus, og til dels i Årstad, er mer aktive i kulturlivet enn eldre i resten av Bergen. Kjønn har stor effekt; kvinner er uansett alder mer aktive i kulturlivet enn menn og kjønnsforskjellen øker med alder. Menn i 50- og 60-årene er mer aktive enn menn på 70 år, mens utviklingen er motsatt for kvinner. Dersom en ser utdanning og kjønn i sammenheng blir forskjellene i deltakelse slående: Bare 15 % av menn over 70 år med grunnskoleutdanning benytter kulturelle tilbud minst én gang i måneden, mens tilsvarende tall for høyt utdannede kvinner i samme aldersgruppe er hele 74 %.

Når det gjelder frivillig arbeid er det mindre forskjeller mellom kjønnene. Her er det andre faktorer som har noe påvirkning på deltagelse: utdanning, inntekt, kjønn og bydel. Deltagelse i frivillig arbeid øker med alderen.

Hovedmål for kulturstrategien

Eldre er en stor og variert gruppe med forskjellige ønsker og behov. Mange er veldig aktive innen kunst- og kulturlivet enten som utøvende kunstnere og formidlere, eller oppsøker forskjellige tilbud selv. Andre er på bakgrunn av kognitive og fysiske funksjonsnedsettelse avhengig av å få være med i en gruppe der alt er organisert for dem for å kunne delta. En annen gruppe eldre har ikke med seg en interesse for å delta i byens kunst-, kultur-, og organisasjonsliv fra tidligere og må aktiv inviteres inn og oppmuntres til deltakelse i kulturlivet. Kunst- og kulturopplevelser er viktige for mange og muliggjør inntrykk, opplevelser og erfaringer som kan berike liv og utvide forståelsen av selvet og omverdenen. For å treffe mangfoldet i befolkningen må kunsten være variert i innhold, tema, uttrykk og arenaer.

Hovedmålet i denne strategien som peker ut retning for det strategiske arbeidet er at

Bergen skal være en ledende kulturkommune for eldre, som skal ha tilgang til å delta og utfolde seg i et mangfoldig kunst- og kulturliv og oppleve kunst og kultur av høy kvalitet, aktualitet og relevans.

Strategiske hovedområder

Mangfold og inkludering

Ambisjon

Bergen skal ha et kulturtilbud som er relevant og representativt for alle generasjoner av byens innbyggere, og for det mangfoldet som finnes blant de eldre aldersgruppene.

Bakgrunn for satsingsområdet mangfold og inkludering

Den eldre generasjonen bergensere er like sammensatt og fargerik som den øvrige befolkningen, og omfatter i økende grad mennesker med ulik sosioøkonomisk og kulturell bakgrunn, religion, kjønn,

seksuell orientering, funksjonsevne og alder. Bergen har lange tradisjoner som en åpen og mangfoldig by, noe som historisk sett har vært med på å definere byen. Mangfoldet blant befolkningen er en kilde til nye impulser, ny kunnskap, kulturell utveksling og forståelse. Kunst- og kulturlivet skal favne om- og nyttiggjøre seg av ressursene i byens mangfoldige befolkning, og bidra til å koble et økende mangfold av stemmer og historier, også blant byens eldre. Det er viktig at det er en bevissthet rundt dette og at det arbeides for å fremme mangfold, inkludering og kulturell aksept opp mot- og internt i målgruppen.

Bergen kommune ønsker å fremheve at byens kulturliv skal være åpent og tilgjengelig for alle. Strategien en *aldersvennlig kulturby* presiserer dette ved å legge til rette for Bergens innbyggere, uavhengig av alder og bakgrunn. Det er et faktum at ulike mennesker befinner seg i ulike livssituasjoner, ofte sett i sammenheng med alder og sykdom. Det er derfor viktig at alder ikke blir en ekskluderende faktor og at personer i ulike livssituasjoner, på deres premisser, skal kunne delta aktivt og dermed bidra til et mangfoldig, vitalt og aldersospennende kunst- og kulturliv i Bergen.

Kunst- og kulturfeltet rommer et stort antall møteplasser som for mange eldre kan være effektive innganger for deltakelse og for inkludering i større sosiale fellesskap. Enten det er ukentlige treff i et frivillig lag eller en organisasjon, egen kunstnerisk utøvelse i et atelierfellesskap, eller som publikum på teater eller konsert, så er dette eksempler på viktige sosiale opplevelser som kan være definerende for menneskers liv. Det finnes en stor variasjon av tilbud i byen og Bergen kommune vil arbeide for at flere eldre med ulik bakgrunn i større grad kan delta i det sosiale fellesskapet. Demokratiprinsippet står i denne sammenhengen sterkt, og flere møtepunkter mellom byens eldre står sentralt i målet om å oppnå mer åpenhet, inkludering, mangfold og likestilling.

Kunst og kultur angår alle aldersgrupper og mennesker fra alle samfunnslag. Det er mange måter å delta på og mennesker med ulike bakgrunner og forutsetninger må alle gis muligheter for å kunne delta. Det å få muligheten til å delta, og følelsen av å kunne bidra og ta del i samfunnet, er ofte viktigere enn type aktivitet.

Utfordringer rundt mangfold og inkludering av eldre

For noen eldre oppleves terskelen for å delta i kunst- og kulturaktiviteter som høy, og blant de eldre frivillige, utøvende kunstnere, kulturformidlere, eller publikum, er det et potensial til å nå ut til flere og aktivisere et større mangfold enn det gjøres i dag. Utfordringene til økt mangfold, inkludering og kulturell aksept er mangesidige og forholder seg i hovedsak til to overordnede faktorer. Den ene faktoren retter seg mot ekskludering av, og dårlig tilrettelegging for de eldre som gruppe. Dette omhandler rent fysiske eller psykiske begrensninger, samt generelle holdninger ovenfor gruppen. Generasjonskløften i seg selv kan ofte være en barriere, hvor flere eldre føler seg lite inkludert i arenaer dominert av yngre generasjoner. Man må legge til rette for tilbud som treffer felles interesser på tvers av generasjoner slik at nettopp disse arenaene kan danne grunnlag for utveksling av kunnskap og erfaring fra eldre til unge og vice versa. Kontinuerlig samarbeid og ideutveksling som inneholder et vidt perspektiv av inntrykk, ny- og gammel kunnskap om håndverk og estetikk er grunnleggende for et inkluderende og stimulerende kunst- og kulturlivmiljø. Mangfold og inkludering handler like mye om å samkjøre generasjoner på tvers av kunstfeltet.

Det andre vesentlige forholdet er det store spennet i av mangfold innad i de eldre generasjonene. Dette dreier seg om ulik sosial bakgrunn, språk, tilhørighet, tros- og livssyn, kjennskap til aktiviteter, økonomi eller interesser. Bergen Kommune, kulturlivet, organisasjonene og tilbudene i byen må arbeide aktivt for å være relevante og representative. Mange eldre opplever ikke kunst- og kulturlivet som relevant, enten i form av rammer eller format, homogenitet blant medlemmene eller utøverne, mangel på representasjon i uttrykk eller historier som blir formidlet. Man bør derfor dyrke

mangfoldet av stemmer, perspektiver, tema og erfaringer som finnes innad i gruppen, samtidig som at det hensyntas at ulike mennesker har ulike preferanser og interesser. Utvikling av relasjoner og tillit er tett knyttet opp til dette, og sentrale er stikkord i en strategi for å nå og holde på eldre som i dag er underrepresentert i kunst- og kulturlivet. Blant annet kan det å knytte til seg ressurspersoner fra andre arenaer som de eldre har tillit til, bidra til å senke terskelen for å delta på nye arenaer og arrangementer. Byens kulturtilbud, organisasjoner, frivillige lag og foreninger er stort sett basert på interesse og er i utgangspunktet ikke ekskluderende i sin rekruttering. Samtidig er mange organisasjoner og miljøer relativt homogene i sin medlemsmasse. Kunst- og kulturlivet må derfor jobbe for å rekruttere bredere og jobbe aktivt for å nå ut til grupper som i dag ikke er representert.

Mange eldre innvandrere som ikke behersker godt norsk, faller ofte lett utenfor kulturtilbud og organisert aktivitet. Fellesskap og organiserte aktiviteter i et trossamfunn på eget morsmål kan være et av svært få fellesskap man fullt og helt kan ta del i. Samarbeidsrådet for tros- og livssynsmangfoldet (STL) i Bergen peker på at det er spesielt to store innvandrergupper som nå blir seniorer. Den første er bølgen av arbeidsinnvandrere som kom på 1970-tallet, samt flyktninger fra Vietnam, Chile og Sri Lanka på 1970-80 tallet. Denne gruppen er godt integrert, behersker norsk og tar del i samfunnet på linje med øvrige nordmenn. Den andre gruppen består hovedsakelig av nylig ankomne flyktninger som har ankommet Norge i høyere alder. Denne gruppen er mindre integrert og har ofte hatt store utfordringer med å lære norsk. Derfor er det viktig at seniorer med innvandrerbakgrunn, spesielt de med begrensede norskkferdigheter, får spesielle tiltak rettet mot seg. Migrantsamfunn er en av flere sentrale aktører som kan benyttes.

Verdien av flerkulturelle- eller minoritets-organisasjoner må også anerkjennes i større grad, og det bør legges til rette for samarbeid på tvers av organisasjoner som jobber med ulike interesser og målgrupper.

Strategier:

- Bergen Kommune og deres samarbeidspartnere skal legge til rette for nyskapende aktiviteter og arenaer som bidrar til møter og samhandling mellom ulike generasjoner.
- Ta i bruk virkemidler som forsterker integrering fra ulike publikumsgrupper med henblikk på å skape et mangfoldig lokalsamfunn
- Utvikle nye samarbeid mellom kultursektor, byutvikling og designfeltet om nyskapende modeller og prosjekter som fremmer Eldres muligheter til kulturell opplevelse i byrommet
- Etablere kontakt og samarbeid med ulike frivillige organisasjoner for å inkludere eldre på tvers av alle samfunnsgrupper
- Utvikle gode følgevennordninger og nettverk for å skape økt tilgjengelighet til kulturtilbud både i nærmiljø og i sentrale kulturinstitusjoner

Frivillighet og samfunnsengasjement

Ambisjon

I Bergen skal seniorers deltagelse og betydning for frivillig sektor synliggjøres og det skal legges til rette for økt deltagelse for eldre innen det brede frivillige feltet. Bergen skal være en mangfoldig by, hvor alle skal kunne finne rom for sine interesser, og hvor byens innbyggere som engasjerte borgere sammen skal kunne bidra til å gjøre Bergen til byen alle ønsker å bo i.

Bakgrunn for satsingsområdet frivillighet og samfunnsengasjement

Eldre er en stor og viktig ressurs i samfunnet. Frivillighet Norge rapporterer om at 71 % i gruppen 67 til 79 år er aktive i frivillig arbeid, og det er flest av alle aldersgrupper. For 35 % er bedre fysisk og psykisk helse en viktig motivasjon for å delta i frivillighet. Dagens eldre er friskere, sprekere og høyere utdannet enn gårsdagens eldre, og de både kan og vil delta mer. Samfunnsverdien seniorer utgjør gjennom en samlet frivillig innsats er betydelig. En sterk sivil sektor er avgjørende for å sikre frihet, mangfold, demokrati og maktbalanse i samfunnet. Å kunne engasjere seg frivillig har en egenverdi i kraft av at den er basert på menneskers empati, engasjement, initiativ og pågangsmot. Å engasjere seg sammen med andre eller for andre gir mennesker merverdi og gir en bekreftelse om at en er viktig. Deltagelse i frivillige organisasjoner gir mennesker mulighet til livslang læring og utvikling, og et rikere liv som en deltagende og synlig del av samfunnet. Å bidra tilfører livet verdi og mening. Å ha muligheten til å ha et aktivt liv innen det lokale organisasjonslivet gir i tillegg et stabilt sosialt grunnlag, og oppretter og bevarer sosiale relasjoner mellom mennesker. Dette sosiale nettverket kan utspille en særlig viktig rolle, spesielt om man opplever behov for tilrettelegging og assistanse i hverdagen. Eldre mennesker er i kraft av sin livserfaring i seg selv en stor ressurs for kunst- og kulturlivet. Mange har vært deltakere i det frivillige amatørkulturlivet gjennom store deler av sitt liv, eller de har bakgrunn som profesjonelle utøvere. Bergen kommune satser på seniorer med livserfaring og kunnskap som en ressurs for overføring av kompetanse og erfaringer innenfor ulike kulturer og som aktive deltakere i et mangfoldig kunst- og kulturliv. I amatørkulturen og frivilligheten ligger mulighetene for å videreutvikle sitt potensiale lenge etter at arbeidslivet er avsluttet. En er ikke ferdig utviklet idet en forlater arbeidsplassen sin for siste gang. En har med seg erfaringer og kunnskaper som kan revitaliseres som deltager i en frivillig organisasjon. Nye bekjentskaper sammen med tilhørigheten med en gruppe vil kunne gi de «yngre» eldre ny vitalitet og i stor grad fylle inn mye av det en mister idet en ikke lenger er en del av det vanlige arbeidslivet. For å ha et godt liv er nettverk sentralt. Sosial støtte og stimuli er grunnleggende for alle mennesker i alle livsfaser og dette vil Bergen kommune fremme gjennom å legge til rette for et bredt og kompetent organisasjonsliv.

Utfordringer og aktuelle strategier

Et tilgjengelig, mangfoldig og aktivt kulturliv betyr for mange seniorer viktige møteplasser der en kan utvikle seg videre som kulturutøver eller menneske. Samlokalisering på tvers av generasjoner, kulturer og kulturuttrykk vil synliggjøre og styrke seniorennes kulturelle posisjon i kommunen. Det ligger kraft og mulighet hos en samlet frivillig sektor. Bergen kommune ønsker å tilrettelegge for dynamikken som skjer i møtet mellom eldre og yngre. Møter mellom engasjerte mennesker viser seg ofte å ha stor kraft der en løftes med gode råd, ideer, samarbeidsforslag og en opplevelse av å brenne for det samme. Når en møtes med et felles interesseområde – om det er dans, sang, foto eller håndverk – viskes alle aldersgrenser ut. Korpsbevegelsen er forbilledlig i sitt brede rekrutteringsarbeid. Mulighetene til å delta som musikanter i et amatørkorps i siste kapittel av et liv med lang erfaring som musikanter – profesjonelt eller som amatør – gir ikke bare deltageren en opplevelse av mening, men det gis også korpset en viktig musikalsk og historisk kompetanseoverføring en ikke kan tilegne seg på andre måter. I treffpunktet mellom to eller flere er det fellesskapet som gir energi, og kunnskapsutvekslingen kan strømme fritt fra eldre til yngre og fra yngre til eldre. Legges det til rette for slike møter vil både Bergens frivillige organisasjonsliv og Bergens innbyggere i alle aldre utvikle sine potensialer, øke sine ressurser og bli sterkere sammen. Der flere kommer sammen legges det til rette for å oppdage hverandre, utfylle og utvikle hverandre.

Bergen kommune vil jobbe for at frivillig amatørkulturliv er aldersvennlig og inkluderende for alle fremfor å utvikle aldersspesifikke tilbud. En fremoverrettet kommune sammen med en sterkt frivillig sektor legger til rette for at også eldre opplever tilhørighet og mestring og har mulighet til å leve frie

og meningsfulle liv. Organisasjonene bidrar til å sikre frivillighetens frihet og til å legge ressurser der de frivillige ønsker. Frivillige organisasjoner bør bli gjort oppmerksomme på potensialet som ligger i å være en aldersvennlig organisasjon og bør få mulighet til å tilegne seg informasjon om hva de kan gjøre for å involvere flere seniorer i aktiviteten sin. Som nevnt tidligere i strategien er det ulik grad av deltakelse blant ulike grupper eldre, og vi ser blant annet at eldre menn, særlig dem uten høy utdanning, er lite aktive i kulturlivet. Kommunen bør derfor ha et særlig fokus på denne gruppen. Eksisterende tilbud bør forsterkes slik at de kan ivareta sine aldrede deltagere og åpne opp for nye aktive i alle aldersgrupper. Organisasjonene bør få tilgang på kunnskap om hvordan en ivaretar medlemmer med kognitiv svikt, begynnende demens, sviktende hørsel eller andre utfordringer. Bergen kommune ønsker å jobbe for at frivilligheten er like mangfoldig og variert som innbyggerne.

Mangfoldet av tros- og livssynssamfunn utgjør en vesentlig del av den frivillige sektoren i Bergen og er følgelig også en betydelig del av kulturlivet. Det er viktig å anerkjenne hvor viktig kulturarenaer i ulike tros- og livssynssamfunn er for mange seniorer. Dette gjelder både kjernevirksomheten og sosiale og kulturelle tiltak i samfunnenes regi. Innenfor øvrige frivillige organisasjoner er frivillig kulturvern den sjangeren som engasjerer flest frivillige i Bergen ifølge undersøkelser gjennomført i forbindelse med gjeldende amatørkulturplan for Bergen. Seniorer utgjør hoveddelen av medlemsmassen i slike organisasjoner.

Bergen kommune samarbeider med Universitetet i Bergen, Bergen kommune, Bergen nasjonale opera, KODE kunstmuseer og komponisthjem om et prosjekt kalt Aldringsfestivalen – Siste Kapittel. I dette prosjektet vektlegges forskning, kultur, politikk og frivillighet som fire bærende vegger som sammen skaper et aldersvennlig samfunn. Skaper en rom for samhandling mellom veggene skaper en ringvirkninger som styrker samfunnet, også utenfor det umiddelbare rommet. Prosjektet kan bidra til å synliggjøre en bred frivillig sektor for å øke bevisstheten, kunnskapen og engasjementet for et langt og godt liv.

De eldre kan bidra med rikdommen av kunnskap og erfaringer inn i organisasjonene. En utadvendt holdning vil kunne resultere i økt deltagelse blant mennesker som i slutten av et arbeidsliv kanskje opplever å ha ledig tid, eller som ønsker å finne et fellesskap eller noen å dyrke sin interesse sammen med. En trenger forbilder og eksempler som viser at det er behov, plass og ønske om at akkurat du er med sammen med oss, uansett alder, funksjonsnivå, bosted eller sosial status. Det er viktig å gi rom for at alle får utviklet og utnyttet sitt potensiale. Alle skal finne et sted der de kan være en del av den kraften kulturen gir.

Strategier:

- Oppfordre til at det frivillige organisasjonslivet er aldersvennlig og at kompetansen innad i organisasjonslivet sikrer deltakelse for aldrede medlemmer
- Utvikle samlokaliserte aktivitetsarenaer som speiler ulike interesser, tradisjoner og kunnskaper og som bidrar til erfaringsoverføring og større effekt av kommunens samlende kompetanse innen frivillig sektor
- Tydeliggjøre og nyttiggjøre eldres kompetanse og innsats i frivillig kulturliv og sette eldres ressurser i posisjon til å bidra til samfunnsutvikling
- Legge til rette for videreformidling av eldres kulturelle kompetanse gjennom ulike mentorpooler til beste for ny vekst og kompetanseoverføring
- Bergen kommune vil arbeide for økt deltagelse fra grupper av eldre som av ulike grunner i mindre grad deltar aktivt i kulturelle aktiviteter og i organisasjonslivet

Skapende kunstnere og kulturformidlere

Ambisjon

Bergen kommune vil satse på seniorkunstnere som en nødvendig ressurs innenfor alle kunstfelt og i all profesjonell kulturformidling.

Bakgrunn for satsingsområdet skapende kunstnere og kulturformidlere

Mange eldre er eller har vært utøvende kunstnere, kulturarbeidere og kulturformidlere, og innehar stor kompetanse på flere områder. I tillegg har mange eldre vært aktive deltakere i det frivillige kulturlivet gjennom store deler av sitt liv. Det er økende interesse for Eldres kulturkompetanse og mange etterspør Eldres kulturelle kapital for utførelse av ulike funksjoner i den kulturelle verdikjeden.

All denne verdifulle kompetansen, alt kunstnerisk talent og spesifikke kunstneriske eller kulturelle ferdigheter som eldre besitter, er kanskje lite synlige, men ikke forsvunnet. For å gjøre kunst og kulturlivet i Bergen relevant og interessant for flere, må Eldres erfaringer og kompetanse i større grad løftes frem og bli en naturlig del av fremtidens kunst- og kulturliv.

Det å få være aktiv selv er det aller største for mange. Å være aktiv med kunst og kultur bidrar til personlig utvikling og det fremmer folks kreativitet og estetiske sans. Kultur er så viktig at meneskerettighetene har fastslått at alle skal ha rett til å delta i et aktivt kulturliv. Også i det norske lovverket ser vi at det å ha et meningsfylt liv gjennom kultur og aktivitet ses på som grunnleggende viktig.

Utøvende virke og sen blomstring

I Bergen kommunes kunstplan for det profesjonelle feltet 2018- 2017 Kap. 5 står det at Bergen skal være en by som dyrker kunstens autonomi, men at kunstlivet har et viktig samfunnsoppdrag som skal inkludere alle grupper i byen.

Mange kunstnere får gjerne en sterkere posisjon som profesjonelle kunst- og kulturformidlere med alderen. Flere velger en frilansvirksomhet fremfor pensjonisttilværelsen. Noen kunstfelt synes å egne seg bedre for "sen blomstring" enn andre. Innen visuell kunst og musikk er det spesielt mange eksempler på kunstnere som har fått større karrierer med alder og erfaring. Litteraturfeltet er også et godt eksempel på at det aldri er for sent å starte en profesjonell kunstnerkarriere. Det er nok av eksempler på forfattere som har debutert sent i livet, og som har hatt lange karrierer.

Noen opplever at det kunstneriske arbeidet plutselig løsner. Mange finner sin unike, kunstneriske signatur og vei etter å ha høstet erfaringer fra livet og en lang yrkeskarriere. Skuespillere er et eksempel på at erfaring og levd liv gir perspektiver og dimensjoner, som i mange tilfeller gjør en egnet til dypere rolletolkning. Man har helt andre forutsetninger for å gå inn i en rolle som krever levd liv, når man selv har levd en stund, med all den ballast og de erfaringer man har høstet på livets vei, både yrkesmessig og privat.

Det er viktig å poengtere at aldri ikke behøver å bety så mye for virket til en profesjonell kunstner. Hvis kunstnerens prosjekter eller kunstformidling fortsatt vekker interesse hos publikum, fortøner tilværelsen seg gjerne som før. En forfatter som fortsetter å skrive, er en forfatter hele livet og ikke en "seniorforfatter" eller en "pensjonert forfatter". Slik er det med alle kunstarter det er fysisk mulig å fortsette med på høyt kunstnerisk nivå, selv om man eldes.

Kunstnere som trekker publikum, har gode muligheter til å fortsette som frilansere når de pensjoneres. Har man hatt en karriere uten å ha blitt et kjent navn, eller har arbeidet hele livet i det frie feltet, kan det for noen bli mer utfordrende å få nok oppdrag idet man når en høy alder. Det hele

kommer an på konteksten man er i, hvilket kunstfelt man tilhører, om man fortsatt produserer kunstnerisk innhold som er samfunnsmessig relevant, og om man er ved god helse.

Få profesjonelle dansere fortsetter sin utøvende praksis etter at de har blitt rundt 35-40 år. Videre ser man nesten aldri «gamle» kropper som danser. Dansekunsten mister på grunn av dette muligheten til å oppfylle deler av sitt samfunnsoppdrag, som å utvise mangfold og speile samfunnet.

Likestilling i seniorkunsten

Det har tradisjonelt sett vært for få interessante, bærende roller å bryne seg på for middelaldrende og eldre kvinner. Ved 40-50 års alderen møter mange kvinnelige teater- og filmskuespillere et veiskille der de ikke lenger blir prioritert, og står i fare for å “falle ut av yrket”. Havner man i skyggen av rampelyset midt i livet, hører det til sjeldenheten å “gjøre comeback” i 60- 70 års alderen. Sceniske kunstformer mister dermed et viktig perspektiv ved at altfor få eldre kvinner bekler hovedroller. Mønsteret med at kvinner sluses ut når de nå middagshøyden, er imidlertid langsomt i ferd med å forandre seg. Det er i løpet av de siste årene blitt et større fokus på at nyskrevne scenetekster og filmmanus i større grad skal satse på middelaldrende og eldre kvinner i bærende roller.

Hovedroller for menn har opp igjennom historien vært definert med dyp røst, pondus og preg av levd liv. Kvinnene i operaen er på høyden av karrieren med sine sopranrøster når de er unge, og i teateret er forutsetningen for de klassiske kvinnerollene at de har ungdommens uskyld og tiltrekningskraft. Selv Ibsens banebrytende kvinneroller, som Hedda Gabler og Nora, er skrevet for og gestaltet tradisjonelt sett av yngre kvinner. Likevel er det interessant at ubalansen mellom aldrende menn og yngre kvinner i sceniske kunstformer har blitt med langt inn i vår moderne tidsalder. Først nå ser man at det aktivt jobbes for å få aldrende kvinner inn i bærende roller i film og scenekunst. Det har også blitt et større fokus på den skjeve kjønnsfordelingen knyttet til de ledende posisjonene innenfor kunst- og kulturfeltet, hvor det nå er noe overvekt av middelaldrende menn.

I musikkbransjen er mangelen på kvinnelige produsenter et tema; at unge kvinnelige artisters karrierer ofte styres av middelaldrende mannlige produsenter. Bildet i Bergen ser ikke helt ulikt ut. Den mannlige delen av bransjen fremstår mest synlig og aktiv i sentrale posisjoner på musikkscenen eller i produsentvirksomhet.

På det visuelle feltet er denne kjønnslige skjevheten ingen åpenbar problemstilling. Et kunstnerskap vil, uavhengig av kjønn, ofte bli styrket av alder og erfaring. Det siste tiåret har man sett flere eksempler på at norske, kvinnelige kunstnerskap er blitt tildelt stor oppmerksomhet nasjonalt så vel som internasjonalt, særlig innen tekstilkunst, keramikk og skulptur, med prestisjefylte utstillinger og biennale deltagelser. Også i en bergensk sammenheng ser man at eldre kunstnere får omfattende utstillingsoppdrag som gir anledning til å vise frem bredden i kunstnerskapene for store og nye publikumsgrupper.

Bergen kommune mener det er viktig å arbeide for likestilling og inkludering blant eldre kunst- og kulturformidlere. Dette gjelder ikke bare for balansegangen menn og kvinner, men i høy grad også for kunstnere med ulik etnisitet og kulturell bakgrunn.

På innsiden av miljøene i de respektive profesjonelle kunst- og kulturfeltene har kulturformidlere seg imellom stor respekt for den erfaring og kompetanse som kommer med alder. I løpet av de siste årene er det blitt satt et større kulturpolitisk fokus på å utforme tiltak for å fremme likestilling og mangfold. Kvotering av kvinnelige regissører og produsenter i film- og tv-bransjen har hjulpet frem konkrete endringer i det tradisjonelle, ubalanserte kjønnsrollemønsteret. At kvinnelige forfattere oppmuntres til å skrive dramatikkk for scenen er et virkemiddel som fremmer et større antall historier

formidlet fra perspektivet til aldrende kvinner. Eldre kvinner får større plass til å delta i historieformidling og ulike kunstuttrykk, ut fra sine perspektiver. Med flere aldrende kvinner i bærende roller og drivende posisjoner vil kunstformidlingen historisk forandres. Å løfte frem et større mangfold blant aldrende kulturformidlere vil føre til et mer inkluderende og relevant kulturliv, som kan appellere til og engasjere flere innbyggere.

Bergen kommune vil arbeide for at fagkunnskap og kompetanse overføres mellom generasjoner, og at det foregår en dialog på tvers av alder og erfaring gjennom kunstkritikk, diskurs, fagkunnskap, og akademia. Fra disse miljøene finnes det seniorer med unik kompetanse, som samfunnet med kunst og kulturlivet trenger videre - også etter at de formelt pensjonerer seg.

Strategier:

- Bergen kommune vil legge til rette for et kunst- og kulturliv som viser mennesker i alle faser av livet, med muligheter for at alle generasjoner kan delta, og at alle skal kunne utvikle eget talent uavhengig av alder
- Arbeide for likestilling og inkludering når det gjelder alle kulturformidlers mulighet til å videreutvikle seg i sin alderdom
- Kommunale virkemidler skal innrettes slik at eldre kunstnere skal kunne være aktive i et livslangt kunstnerskap

Opplevelser

Ambisjon:

Bergen har en ambisjon om at tilgang til kunst- og kulturopplevelser skal være en naturlig og integrert del av livet til alle eldre i alle livsfaser.

Bakgrunn for satsingsområdet opplevelser

Bergen er en anerkjent kulturby med et vitalt og bredt kunst- og kulturliv, som bidrar til attraktivitet, godt omdømme og gode opplevelser for befolkning og tilreisende. Det frivillige kulturlivet er en arena for deltakelse, samspill og opplevelser, noe som er viktig for folks helse og trivsel. Det profesjonelle kunstfeltet tilbyr arenaer for opplevelser. Arenaer hvor en kan la seg underholde, provosere, begeistre og undre. Et godt og tilgjengelig kunst- og kulturtilbud er viktig gjennom hele livsløpet.

Kunst- og kulturopplevelser har evnen til å bevege mennesker, til å skape engasjement, entusiasme og glede, men kunst kan også utfordre og irritere. Alle mennesker uavhengig av alder, har rett på uventede kunstopplevelser og til å la seg begeistre og utfordre av ukjente kunstuttrykk og kulturformer. Kunst og kultur engasjerer alle følelsene vi som mennesker besitter og betydningen dette har for oss er nesten umulig å sette ord på. Musikk, teater, dans – det er på en måte et annet språk, et språk som kommuniserer på tvers av befolkningen. Et språk som i stedet for ord består av farger, lyder, materialer, lukter og stemninger, og som oversetter visse kvaliteter ved verden for både unge og eldre. Kunst- og kulturopplevelser lindrer smerte, gjør mennesker friskere og bidrar til et lengre liv.

Kunst og kultur kan være provoserende og inspirerende. Kunst kan synliggjøre samfunnet på nye måter og utfordre vår forståelse av verden. Slik bidrar kunst- og kulturopplevelser til ny kunnskap og

ny forståelse. Kunst og kultur kan skape interaksjon og relasjon mellom publikum og artister. Å delta på et kulturarrangement er både å oppleve og å delta i kunst og kulturlivet.

Når en ikke lenger kan være aktivt utøvende innen kunst og kulturlivet, kan det å oppleve andre sin kreativitet som sansende publikummer, bli ekstra viktig. Som publikummer kan en kjenne seg igjen i kunstens tema eller la seg utfordre av nye innfallsvinkler og nye historier. En kan finne identifikasjon og kommunikasjon, nærvær og muligheter. Å være en aktiv kunstopplever som gammel kan bidra til at en opprettholder sitt samfunnsengasjement og deltakelse i samfunnsdebatten. Å være publikum og delta i kulturelle fellesopplevelser kan bidra til et oss og et vi og gi ny kunnskap og nye perspektiv og utvikle nye forståelser. Engasjerende kunst- og kulturopplevelser kan kjennes i hele kroppen og kan koble kropp, sans og sinn. Samhandling og fellesopplevelser med andre kan i tillegg motvirke og forebygge ensomhet. Kulturopplevelser er derfor ekstra viktig med tanke på å opprettholde og hjelpe den enkelte til å utvikle positive fellesskap og god livskvalitet.

Undersøkelser viser at enkelte eldre grupper, og da gjerne menn, slutter å delta som publikummere ved kulturarrangement. Når en vet at samhandling og fellesskap med andre kan motvirke ensomhet og isolasjon, blir det ekstra viktig å legge til rette på en måte som fører til at denne gruppen finner det meningsfylt å delta og oppleve kunst og kultur.

Utfordringer og aktuelle strategier

Alle mennesker har rett til å velge hvilken kunst og kultur de ønsker å oppleve. Når mobiliteten går ned er det derfor viktig med tilrettelegging slik at en fortsatt har muligheter for kunst- og kulturopplevelser. Tilrettelegging kan være å tilpasse kulturlokaler slik at de også inkluderer mennesker med særskilte tilretteleggingsbehov. Inkludering av eldre er også å sikre at de gis tilgang til nødvendig digitalt utstyr for strømming. Digitalisering har åpnet for nye måter å oppleve kunst- og kultur. Det meste som i dag er tilgjengelig analogt er også tilgjengelig på nett. Strømming av lyd og bilde er i dag et innarbeidet format for å oppleve. Teknologien gjør det mulig for kunsten å nå ut til publikum eller andre utøvere når som helst og hvor som helst i verden. Dette gir en unik mulighet til å oppleve kunst og kultur når det måtte passe for den enkelte.

Byens eldre har, i likhet med resten av byens innbyggere, rett til å oppleve et mangfold av kunst og kulturtilbud av høy kvalitet, aktualitet og relevans. Det er et mål å tilrettelegge for inkludering av eldre på en slik måte at de fortsatt kan ha store kunst- og kulturopplevelser og delta på alle områder og måter de ønsker. Bergen kommune vil arbeide aktivt for å tilrettelegge for dette.

Å oppleve kunst og kultur i sosiale fellesskap sammen med andre mennesker er vesentlig forskjellig fra å sitte alene og se digitale konserter og forestillinger. Slike fysiske møter skaper felles referanserammer og kan fremme sosiale fellesskap og bånd i mindre etablerte grupper. Bergen kommune vil derfor tilstrebe at det tilrettelegges for at mennesker i høy alder, med nedsatt funksjonsevne, fremdeles skal kunne delta på arrangementer og oppleve kunst og kultur i et fellesskap med andre. En slik deltakelse kan være fysisk tilstedeværelse i rommet hvor arrangementet foregår, men det vil også kunne være å delta sammen med andre og oppleve en direkte strømming av arrangementet. En digital direktedeltakelse vil kunne gi en opplevelse i samtid og av å være til stede på arrangementet sammen med resten av publikum. En opplever fremførelsen av forestillingen, konserten og er med i publikumsresponsen. Noe som kan gi kvalitet i fellesskapsfølelsen. Å delta digitalt kan også være med å senke terskelen for å delta selv om en er

ukjent med kunst- eller kulturformen. En digital konsertdeltakelse har også den fordel at en kan melde seg på tett opp til arrangementsstart.

For å lykkes i arbeidet med at flest mulig eldre skal ha reell tilgang til gode kulturopplevelser i et fellesskap med andre, er det viktig å tilrettelegge for strukturer som muliggjør dette. Kulturopplevelser i arenaer nært på er et overordnet mål. Nært på hjemmeboende kan være lokale kulturarenaer i bydelene, men også tilrettelagte lokaler i samarbeid med andre offentlige etater som sykehjem, eldresenter og skoler. Et viktig arbeid vil ligge i å tilrettelegge nye lokaler og oppgradere eksisterende lokaler for best mulige opplevelser. Kulturopplevelser sammen med ulike aldersgrupper er viktig for opplevelsen av å fortsatt være en del av samfunnet selv om en er blitt gammel. Alle har med seg sin historie, identitet og tilhørighet. Å oppleve kunst og kultur sammen med mennesker i egen aldersgruppe kan gi en bekreftelse og mulighet til å kjenne seg igjen.

Utvikling av Aktivitetskortet for eldre kan bli attraktivt og en vei inn til deltakelse og opplevelse. Et godt utviklet Aktivitetskort vil kunne bidra til at aktive eldre tar med seg en venn, nabo eller bekjent og oppsøker byens mangfoldige kulturliv. Bergen kommune ønsker å bryte de sosiale, omsorgsmessige og kulturelle differansene for å sikre at alle har tilgang til kommunens kultur- og organisasjonstilbud. Det skal være lett å delta.

Digitale verktøy

Digital tilrettelegging for kulturopplevelser er også viktig for eldre som ikke har mulighet til å få kulturopplevelser sammen med andre. Begrensninger kan ligge i helsemessige utfordringer og lavere mobilitet. Bergen kommune vil tilstrebe at alle eldre som bor på institusjon skal ha tilgang på digitalt utstyr og tilhørende infrastruktur slik at de kan strømme kunst og kulturarrangementer på eget rom. Når det ikke er mulig med fysisk deltakelse på arrangementer, eller å delta ved direkte strømming er digitale kulturopplevelser i opptak et godt alternativ. Dette kan tilpasses den enkeltes behov og muligheter både når det gjelder tid og sted.

Digitale tjenester der en bare har behov for internettilkobling og en datamaskin / tv eller annet avspillingsutstyr til avspilling av lyd og bilde er under stadig utvikling og gir tilgang til en mengde digitale kunst- og kulturopplevelser. I tillegg har institusjoner som Bergen Filharmoniske Orkester tatt i bruk digitalt Konserthus, og strømmer her sine forestillinger direkte ut til publikum. Forestillingene legges i arkiv og kan også ses i etterkant. Andre institusjoner bør også oppfordres til å ta i bruk tilsvarende teknologi. Da vil konserter og andre arrangement som teateroppsetninger, danseforestillinger, guidede turer i kunstmuseum etc. kunne strømmes uten begrensninger til ulike institusjoner og brukere i kommunen. Bruk av denne typen teknologi åpner opp for unike muligheten til å se og oppleve fantastiske forestillinger for mange mennesker der de oppholder seg. Da kan en få unike konsertopplevelser direkte inn i byens sykehjem og eldreinstitusjoner.

Spillbransjen ligger foran på digitale arenaer, og andre kunstformer har mye å lære av interaktiviteten og den digitale innovasjonen, som er en del av selve definisjonen på dataspilletts egenart. Dataspill aktiviserer mange grupper og enkeltindivider i samfunnet, mennesker som ellers ikke identifiserer seg som brukere av kunst og kultur. Å se til spillbransjen kan være lærerikt hvis man vil utvikle nyskapende metoder for å engasjere eldre målgrupper.

Når forskning så tydelig viser at kunst og kultur er helsefremmende, er det viktig å bruke den digitale utviklingen på en positiv måte. Digitalisering er en del av samfunnsutviklingen, og et effektivt verktøy for å spre kunst og kultur ut til flere. Digital innovasjon kan, i et slikt perspektiv, gjøre befolkningen friskere ved at flere får sjansen til å oppleve kunstens helsefremmende effekt.

Strategier

- Bergen kommune vil utfordre byens kunst- og kulturinstitusjoner til å lage og legge til rette for gode og nyskapende digitale kunstopplevelser og kunstprogrammer for eldre
- Kommunale institusjoner skal sikre tilstrekkelig kompetanse og utstyr for å formidle digitale kunstopplevelser og styrke de eldres muligheter for å bruke nettbasert teknologi
- Den kulturelle spaserstokken og nye kulturelle satsinger i eldreinstitusjoner og i eldres fellesskap skal bygge på profesjonalitet og kvalitet
- Utvikle gode følgevennordninger, ledsagerbevis, rabatterte billettordninger og nettverk for å skape økt tilgjengelighet til kulturtilbud både i nærmiljø og i sentrale kulturinstitusjoner
- Stimulere og oppfordre til nyskapende prosjekter for å bygge "kulturell bro" mellom generasjoner og som åpner for ny innsikt og kunnskap
- Tilstrebe utvikling av et Aktivitetskort for eldre som vektlegger gode ordninger for følge/ledsager, transport og tilgjengelighet
- Utfordre kunst- og kulturinstitusjoner til å utvikle nye formidlingsprogram og formidlingsmetoder som kan inspirere og engasjere mindre aktive eldre til økt deltakelse i kulturlivet
- Oppfordre til utvikling av nettverk, naboordninger og kulturloser for oppsøkende virksomhet i nabolag, i foreninger og der eldre samles

Kulturarenaer

Ambisjon

Bergen kommune vil legge til rette for kulturbygg som gir rom for variert kulturell virksomhet med fokus på både egenaktivitet og formidling av kunst og kultur. Lokalene skal være til bruk for alle alders- og befolkningsgrupper og for all inkluderende organisasjons- og kulturvirksomhet.

Aktuelle problemstillinger og strategier til satsingsområdet kulturarenaer

Bergen skal ha tilstrekkelig og formålstjenlig kulturell infrastruktur, utformet til det beste for et bredt kunst- og kulturliv, og for gode publikumsopplevelser.

Alle trenger en arena for å kunne utøve sin kunst- og sin kulturaktivitet. Dette gjelder også for voksne og eldre som dyrker sine kulturinteresser som kulturaktører, kulturformidlere og som publikummere.

Kulturarenaer utformes gjennom prinsippet om samskaping i utforming av byggene slik at befolkningens engasjement og medvirkning ivaretas. Representanter fra ulike aktørgrupper er representert i arbeidsgrupper og ressursgrupper. På den måten skapes en identitet og et eierskap til kulturbygget. For et godt og inkluderende samfunn er det sentralt å skape gode arenaer hvor ulike mennesker kan møte hverandre og knytte kontakter. Kulturhusene har en viktig rolle som sosiale møteplasser og bidrar til å skape lystbetonte lokalsamfunn.

Byggene bør i størst mulig grad samlokaliseres med andre typer lokaler og uteområder som kan fungere godt sammen og i gåavstand til kollektivtrafikk og knutepunkt. Dette gir god tilgjengelighet til kulturarenaer og bidrar til økt interesse for deltakelse også fra eldre. Slik oppnås gevinster for alle; et vitalt by- og bydelsliv, samhandling og fellesskap mellom aktører, trygge uteplasser og ivaretagelse

av et generasjonsperspektiv, som er både aldersvennlig og et gode for alle aldersgrupper. Sambruk av lokaler og delte opplevelser er viktig for overføring av kunnskap og lærdom mellom generasjoner, og mye går tapt om unge og eldre lever i separate samfunn. Et kulturhus med møteplasser, møtepunkt og prosjekter på tvers av generasjoner, kan være en utløsende faktor for flere med tanke på faste forbindelser og varige vennskap. Dette handler mest om hvilke strategier som legges til grunn for kulturhusdriften og for tilrettelegging av berikende møter på tvers av generasjoner og kulturer.

Det kan òg være et godt grep at bo- og omsorgssentre i større grad utformes og legges til rette for eksterne brukere, eller samlokaliseres med andre kulturarenaer for å gi eldre tilgang til konserter og forestillinger. Dette fokuseres det på i regjeringens «Strategi for et aldersvennlig samfunn» og Bergen kommune bør være en foregangskommune og tilrettelegge slik at dette kan være gjennomførbart.

Universell utforming

Universell utforming er utforming av produkter og omgivelser på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpassing og en spesiell utforming. Universell utforming er et mål i seg selv innenfor sosial bærekraft, hvor en god og inkluderende utforming gir mulighet for deltakelse som har betydning for helse, livskvalitet, frihet og utdanning. Ikke minst bidrar en slik inkluderende utforming til å fjerne eller redusere samfunnskapte barrierer som eldre personer med nedsatt funksjonsevne møter i hverdagen. Bare slik kan man oppnå et mer inkluderende samfunn med full likestilling og kulturell deltakelse fra den eldre befolkningsgruppen.

Det at den eldre befolkningen er svært mangfoldig både i livsfase, bakgrunn og funksjonsnivå innebærer behov for nyansert tilrettelegging, både med tanke på tilgang til, åpningstider og deltakelse i kulturbyggs mangfoldige tilbud. Universell utforming av kultur- og aktivitetslokaler er en viktig forutsetning for at alle skal kunne delta i kulturlivet, både som utøvere og som publikummere. Tilgjengelighet til bygg er avgjørende for å sikre personer med funksjonsnedsettelse mulighet for deltagelse i kunst- og kulturlivet. Men tilgjengelighet til byggene er ikke nok. Alle som bruker arenaene skal kunne høre hva som blir sagt og formidlet der. En gylden regel innen universell utforming er at bygninger og uteområder tilrettelagt for personer med funksjonsnedsettelse, også fungerer godt for alle andre.

Et universelt utformet bygg skal være lett å bevege seg og orientere seg i uavhengig av fysisk funksjonsevne. For eldre personer med nedsatte bevegelsesevner er det derfor av stor betydning at byens kunst- og kulturbygg er tilrettelagt for rullestoler. Dette innebærer tilgang til ramper, heiser og tilpassede fasiliteter for rullestolbrukere, samt avsatte plasser for rullestoler i kultursalene. Universell utforming har et stort potensial også innen formidling, hvor tilgang til synstolking kan være aktuelt på kunstutstillinger og museer. Teleslynge forbedrer taletydighet i situasjoner med støy, og forbedrer taletydighet ved avstand mellom den som snakker og den som lytter. Auditivt informasjonsmaterieil, inkludert digitale audioguiden, gir mange eldre nye og forbedrede opplevelser.

Kirker og bibliotek som kulturell arena

Kirkene representerer viktige møteplasser i nærmiljøene og i bydelene og er i tillegg en stor kulturprodusent. En viktig del av kirkens rolle skjer i form av fysiske identitetsbyggende strukturer i lokalsamfunnet, så som kirkebygg. Ivaretagelsen av kirkebygget er et krevende kulturarvsoppdrag særlig der det er mange eldre kirker med store vedlikeholdsbehov. Kirken vil åpne opp for ny kunst og ulike kunstnere og være en aktiv alliert i arbeidet med å skape gode kvalitetsopplevelser i lokalsamfunnet, og særlig i kirkerommet. Kirken vil som lokal arena være tilgjengelig for kollektiv læring og danning hele livet, ved at meninger brytes i debatter og ordskifte.

Biblioteket er av stor verdi som kunnskapsinstitusjon for eldre, og som informasjons- og opplevelsesinstitusjon. Verdigrunnlaget og legitimiteten til biblioteket bygger på tanken om at kunnskap og utdanning skal være tilgjengelig for alle, uavhengig av sosiale, økonomiske og geografiske skillelinjer. Biblioteket skal gi den enkelte anledning til læring og personlig utvikling hele livet gjennom. Mange eldre har fått god digital opplæring gjennom bibliotekets arbeid, og møteplassfunksjonen i folkebiblioteket har god funksjonalitet og gode partnerskap med ulike innholdsprodusenter. Dette for å være en relevant og aktuell arena for eldre.

Strategier

- Bergens kulturarenaer skal tilrettelegges slik at ulike aldersgrupper kan treffes og driften skal være preget av sambruk til beste for alle generasjoner
- Vektlegge å etablere aktivitets- og kulturhusverter for å senke terskler for deltakelse på alle kulturarenaer
- Kulturarenaene skal være utformet og tilrettelagt for ulike behov og vektlegge universell utforming herunder tilstrekkelig tilrettelegging for synshemmede og hørselshemmede
- Vektlegge å utforme bo- og omsorgssentre slik at de i større grad kan benyttes som kulturarenaer til mindre arrangementer for beboere og nærmiljø
- Kirker, bibliotek og lokaler for ulike trossamfunn skal videreutvikles som viktige møteplasser og identitetsskapende kulturarenaer i lokalsamfunnet for alle eldre uavhengig av bakgrunn
- Sørge for kartleggingsdata som grunnlag for universell utforming av kirkebygg
- Oppfordre til at kulturarenaene satser på nyskapende digitale løsninger som fremmer samspill mellom generasjoner og inkluderer ulike grupper eldre

Kommunikasjon og informasjon

Ambisjon:

Bergen kommune vil vektlegge å gi klar og opplysende informasjon, som formidles ved ulike former for kommunikasjon med og mellom aldrede mennesker.

Aktuelle problemstillinger og strategier til satsingsområdet kommunikasjon og informasjon

Gjennom variert bruk av kommunikasjonskanaler når en ut til enda flere eldre. I målgruppen strekker den digitale kompetansen seg fra svært god til ikke-eksisterende. En må i større grad informere gjennom tradisjonelle kommunikasjonsmedier som aviser, brosjyrer og plakat eller oppslag. Biblioteket, nærbutikken eller informasjonslapper lagt direkte i postkassen av en lokal aktør er effektive metoder for å synliggjøre kulturelle tilbud, som ligger i nærområdet. Utsending av informasjonsbrev, eventuelt med brosjyrer og trykte medier i kommunal regi kan også være et godt alternativ for å nå aldersgruppen. Kommunikasjon gjennom sosiale medier og epost kan lett for mange virke uoversiktlig og flere eldre har utfordringer med å bruke disse informasjonskanalene. Samtidig er det en økende bruk av digitale kanaler også hos denne gruppen og flere tilbyr nettopp kursing i digitale medier for seniorer for å utvikle kunnskapen om mulighetene som ligger der. E-poster, facebook og andre plattformer er i stor grad i bruk som kommunikasjonskanal hos aktører med en eldre målgruppe.

Uavhengig av alder er en god opplevelse sentralt om en ønsker å bli aktiv. I møte med nye deltakere er det viktig med personlig oppfølging og informasjon som inspirerer til deltakelse. Det ekte møtet og utstrakt imøtekommenhet er viktig for å oppleve trygghet, trivsel og mening.

Tydlig kommunikasjon og informasjon vil øke mulighetene for deltagelse og samarbeid, og en bør i stor grad utnytte arenaene der folk møtes til å informere om hva som skjer. Kontinuitet og en utrettelig informasjonsstrøm vil ivareta en større mulighet for å treffe nye deltagere. Kommunikasjonskanaler bør utvikles i tråd med de muligheter som teknologien gir, og nyskapende metoder bør prøves ut i informasjonsarbeidet overfor eldre.

De lokale kulturrådene i bydelene sitter med en nærhet og kunnskap til sitt lokalsamfunn som kan brukes aktivt i møte med innbyggerne. En aktiv guide for å få frem nye deltagere er i mange tilfeller den mest effektive metoden, og da er et tverrsektorielt samarbeid mellom kommune, næringsliv og frivillig sektor en sentral faktor. Også her er det relevant med informasjon på flere språk, og i første rekke engelsk. I enkelte tilfeller kan det være hensiktsmessig med brosjyrer og infoskriv på spesifikke språk for å stimulere til økt deltagelse fra minoritetsgrupper i befolkningen.

Strategier:

- Utvikle flerspråklig informasjonsmateriell om relevante kunst- og kulturtilbud både analogt og digitalt
- Vektlegge god oversikt over alle kunst- og kulturtilbud som kanaliseres tydelig gjennom kommunal informasjon til eldre gjennom eksempelvis kulturbybergen.no
- Utvikle samarbeidsmodeller med andre sektorer om nyskapende metoder for kommunikasjon og informasjonsflyt for eldre

“Kulturdeltaking og kulturoppleving kan bety å vere tilstades på kulturarrangement, men det kan òg bety at ein deltek i utøving og skapande aktivitet. Kulturdeltaking kan difor vere både aktiv og passiv. Lytting til ei opplest tekst eller eit musikkstykke blir oppfatta som passiv aktivitet, men dette kan òg vera ein aktiv prosess ettersom den kan utfordre psykologiske prosessar mot erkjening og aksept av det livet ein har levd (Erikson, 1972).”